

ВІДЗИВ ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата філософських наук, доцента Боровської Л.О. на дисертацію Єрошенко Т.В. „Християнське вчення про істину як джерело раціональності науки нового часу”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.09 – філософія науки

Відкриття соціальної обумовленості всіх форм знання створило передумови для системного вирішення проблеми раціональності. Аналіз позанаукових факторів, які діють на наукову раціональність, створюючи механізми і форми, в яких ця раціональність втілюється – це, на мій погляд, один з найпродуктивніших шляхів вирішення проблеми раціональності. І саме цим шляхом пішла дисертантка, досліджуючи певні аспекти обумовленості раціональності науки нового часу з боку християнського вчення.

Дисертаційна робота виконана ґрунтовно, дисертант успішно справився із завданням всебічного охоплення предмету дослідження. До аналізу залучена велика кількість джерел, серед них багато філософських та теологічних робіт, дослідження яких дуже органічно вплітається, умовно кажучи, в „тканину” дисертаційного дослідження.

В першому розділі дисертації **„Науковий розум як предмет філософської експансії та її методологія”** зроблено спробу виявити специфіку сучасного розуміння наукового знання та його ставлення до істини. В підрозділі **1.1. „Дискусії про сутність науки: від позитивізму до релятивізму”** через призму, в першу чергу, критики постпозитивістами неопозитивістської програми, дисертант показує як змінилося в філософії науки тлумачення емпіричних фактів, як трансформувалися самі концептуальні засади філософії науки і відбувся поворот від аналізу суто логічних зв’язків у середині теорії до дослідження складних взаємозв’язків між науковим знанням та широким культурним і соціальним контекстом його функціонування. У підрозділі **1.2. „Імператив істини в науці як**

філософська проблема” дисертантка приходить до висновку, що будь-який фрагмент об’єктивної реальності може перетворитися на предмет наукового пізнання за певних умов „...тільки після його ідеалізації у світлі певних світоглядних переконань, які вимагають автономності наукового предмета, його незалежності від вченого-суб’єкта, його внутрішньої закономірності, що має зовнішній прояв у вигляді чогось, що підлягає чуттєвій фіксації (наприклад, вимірюванню)”(с.39-40). Автор наполягає на тому, що науковий предмет повинен імпліцитно містити в собі істину, причому істину, яка потенційно підлягає експлікації, шляхом її інтерсуб’єктивного сприйняття як наочної раціональної очевидності, хоча істина в повному та незмінному вигляді об’єктивно існує ще до експлікації (с.40). Привертає увагу те, що обґрунтовуючи певні теоретичні положення, Тетяна Вікторівна звертається не тільки до аналізу робіт сучасних дослідників, але й долучає до розгляду цікаві матеріали з історії науки, прикладом чого може слугувати аналіз ранньої спроби розвитку коперниканської геліоцентричної теорії І. Кеплером (с.26-28).

У другому розділі дисертаційного дослідження **„Методологічне спадкоємство наукової раціональності від християнської онтології”** зроблено спробу визначити істотні відмінності наукового методу пізнання світу від інших гносеологічних практик, яка здійснювалася за допомогою експлікації ієрархічної та сутнісної структури предмета сучасної науки. В підрозділі **2.1 „Генетичний зв’язок методів модерної науки і християнської теології”** в якості предмету для компаративного аналізу були обрані уявлення про істину в християнській теологічній парадигмі, а в підрозділі **2.2 „Теоретичні та практичні відмінності парадигм давньогрецької і природничо-наукової раціональності”** порівнюються наукова раціональність й антична. В підрозділі 2.1 на прикладі теоретичних побудов ранньої (Еріугена) та пізньої (Микола Орем) схоластики автор доводить, що віра в можливість експлікації істинної основи світу насправді

мала спочатку релігійні корені і саме з релігійного світогляду перекочувала на онтологічний рівень світогляду наукового. Безперечно цікавим є аналіз істини як „неприхованості” у давньогрецькій філософії, який дисертантка здійснює у підрозділі 2.2. У роботі стверджується, що для давньогрецького мислення істинна реальність повністю автономна від реальності повсякденної, даної в чуттєвому досвіді, а антична теорія істини будувалася на протиставленні сакрального та профанного. Тому давньогрецькі уявлення про істину не можуть бути безпосереднім підґрунтям для наукової раціональності, але опосередковано, античний концептуальний апарат суттєво вплинув на становлення християнської раціональності, а через неї і на розвиток наукової раціональності Нового часу.

Третій розділі дисертаційного дослідження **„Християнське вчення про істину і його значення для формування раціональності Нового часу”** присвячений аналізу зв’язку християнського теологічного вчення про істину з її науковим сприйняттям. Дисертантка робить цікаві висновки відносно того, що деякі риси схоластичного вчення про істину відрізняють його від ранньохристиянського аналогу, зокрема, схоластична думка припускає існування двох дискурсів, де йдеться про істину, а саме теологічного дискурсу, який спрямований на систематизацію одкровенної істини про Бога та спасіння, а також природного, до поля зору якого входить створений світ, а інструментарій пізнання спирається не стільки на одкровення, скільки на системний раціональний пошук. А також, що розмежування природничого та одкровенного знання сприяло виокремленню секулярної новочасної науки. У підрозділі **3.1. „Християнське вчення про Істину: сутність і генезис”** дослідниця звертає увагу на те, джерело істини, межі та способи її досягнення та інші співзвучні питання є невід’ємною складовою християнства від самого початку його існування, і неодноразово зустрічаються в тексті Нового Заповіту. Особливий інтерес, на мій погляд, представляє обґрунтування тези, що істина в християнстві не обмежена сферою епістемологією, а має статус „сотеціологічної”, бо вона є запорукою порятунку людської душі. У центрі

дослідження в підрозділі 3.2. „*Теологічний інструментарій ствердження істини й боротьба з єресями в християнстві IV-VIII ст.*” стоїть проблема специфіки фіксації істини в межах християнської епістемології. А підрозділ 3.3. „*Архетипічне повторення християнського органону в схоластиці та його трансформація в новочасній науці*” присвячений аналізу розвитку християнського підходу до істини в добу схоластики. Безперечним здобутком дисертантки є обґрунтування висновку, що новочасна наука пов'язана не з християнством загалом, а переважно зі схоластичною теологією, яка є найближчою до секулярної науки як в часовому, так і в сутнісному вимірі.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційне дослідження Єрошенко Т.В., доцільно було б висловити і деякі зауваження.

По-перше. На думку опонента не зовсім коректним видається формулювання назви першого параграфу першого розділу „Дискусії про сутність науки: від позитивізму до релятивізму” в другій її частині. Як відомо, „позитивізм” – це назва філософського напрямку, що оформився в першій половині XIX ст. і у витоків якого стояв О.Конт. А „релятивізм” – це термін, який вживається для позначення методологічного принципу аналізу процесу пізнання (а також культури, різних світоглядних систем і т. і.), суть якого в абсолютизації якісної нестабільності явищ, їх залежності від різних умов та обставин. Так як даний принцип є одним з базових для постпозитивістської філософії, а відправною точкою для розгляду заявленої проблематики у цьому параграфі є дискусія К. Поппера з представниками австрійського неопозитивізму (с.14), то можливо доречніше було б визначити спрямування цієї дискусії не від позитивізму до релятивізму, а від неопозитивізму до постпозитивізму і, відповідно до цього, скорегувати назву.

По-друге. Відомо, що дисертаційне дослідження – це особливий вид дослідження, до специфіки якого можна віднести його дискусійність,

полемічність, розгорнута система аргументації, що, зрозуміло, є несумісним з надмірним спрощенням і схематизмом. З іншого боку, обмежений обсяг роботи завжди ставить перед будь-яким автором протилежне завдання – викласти все стило. Тому потрібно завжди шукати „золоту середину”, щоб прагнення до стислому викладу не шкодило логіці та системі аргументації. На жаль дисертантці не завжди вдається вдало вирішити це завдання. Візьмемо для прикладу підрозділ 1.2. „Імператив істини в науці як філософська проблема”. Тетяна Вікторівна починає викладення матеріалу в цьому підрозділі наступним чином: „Спрямованість пізнавальної активності вченого на пошук закономірностей навколишнього світу, причому закономірностей певного типу (наприклад, фізичних чи хімічних) слід також вважати прикладом деякої «наукової віри», яка впливає на формування фактів певного типу. Недарма П. Фейерабенд вважав кожен наукову дисципліну своєю ідеологією, яка представляє собою «обережок теорій, з'єднаних з деяким методом і більш загальною філософською концепцією» [151, с. 512]. Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, що наукове пізнання розгортається на трьох принципово різних ієрархічних рівнях, які уособлюють науковий погляд на світ і в сукупності формують предмет науки...” (с.19-20). На мій погляд, не зовсім зрозуміло як те, що викладено у цих двох реченнях на початку підрозділу може слугувати підставою для подальшого узагальнення.

По-третє. Звертає на себе увагу також певний дисбаланс за об'ємом та змістовним навантаженням між першим та третім розділом, а також певна кількість орфографічних та друкарських помилок.

Не дивлячись на висловленні зауваження необхідно зазначити, що дисертація Єрошенко Тетяни Вікторівни „Християнське вчення про істину як джерело раціональності науки нового часу” є завершеним і цілісним

дослідженням з актуальної проблеми. Нові науково обґрунтовані результати відображають авторське бачення проблеми розуміння шляхів перетворення християнського вчення про істину в імператив наявності та досяжності істини, який став базовим для наукової раціональності Нового часу. Зміст дисертації є розгорнутим та завершеним розкриттям поставлених завдань. Грамотно і послідовно використовується методологічний арсенал дослідження. Пункти новизни та висновки, які виносяться на захист, розкривають предмет дослідження і відповідають його концептуальним висновкам. В дисертації вибудовується цілісна, струнка та красива концепція. Текст автореферату є стислим викладом тексту дисертації. Автореферат та публікації відображають основний зміст дисертації.

Дисертаційна робота Єрошенко Т.В. „Християнське вчення про істину як джерело раціональності науки нового часу” відповідає вимогам пункту 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», вимогам МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор Єрошенко Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.09 – філософія науки.

Офіційний опонент, к. філос. н.,
доцент кафедри філософських
та соціальних наук Київського
національного торговельно-економічного
університету МОН України

Боровська Л.О.